

A csurgói sírhalmok

A közelgő halottak napja alkalmából ebben a hónapban Szabó József 1867-ben készített térképére esett a választásunk: A csurgói sírhalmok helyrajza Fehérmegyében. A térkép a Magyar Tudományos Akadémia Értesítője egyik beszámolójának mellékleteként jelenhetett meg.

A Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat térképgyűjteményében található meg ez a térkép. Felirata szerint nyomtatta: „Rohn és Grand Pesten 1867”-ben. A felirat szerint a Magyar Tudományos Akadémia Matematikai és Természettudományi Értekezései című kiadványban jelent meg, de abban sehol nem akadtunk nyomára. A hivatalos nevén Matematikai és Természettudományi Közlemények című lapnak indulásától, 1861-től 1881-ig Szabó József volt a szerkesztője. Valószínűleg egy, ebbe a lapba szánt cikkéhez rajzolta meg a térképet, amely azután később mégsem jelent meg.

Viszont az 1867-ben új nevet felvevő, a MTA Értesítője című kiadványban szerepel egy egyoldalas összefoglaló, mely szerint: „Szabó József a XXVII. nagy gyűlésen választott rendes tag, székét „A történelmi és geologiai halmokról” értekezve foglalta el.” Az előadás kivonatából kiderül, hogy Szabó József akkor már legalább 10 éve foglalkozott a földtani halmok és a valódi sírhalmok közötti különbségek kutatásával. Elment a csurgói sírhalmokhoz és „azokat szerkezeti s helyeződési tekintetben leírta”. Majd áttért a természetes halmok jellemzésére, s végül a következő összehasonlítást tette:

„1. A természetes halom összefüggést mutat környezetével, a mely rétegek képezik a lapályt, ugyanezek s ugyanezen sorban találhatnak a természetes halmokban. A mesterségesnél ezen összefüggésről szó sincs. Összefügg a természetes halom még annyiból is, hogy negyedkori s ritkán ó-árvízi alapon emelkedik, a mesterségeseket emelhették bár mily földtani képlet alkotta téren. Végre a negyedkori lejt felső részén természetes halom nem képződött, mesterségest található ott is.

2. A természetes halmok között vannak, melyeknél az anyag nagyobb vagy kisebb összeállást mutat épen úgy, mint az ember-hányta halmoknál; de van egy ismejel, mely a természetest a mesterségestől lényegesen megkülönbözteti, ez az elevenföld azon élesen kifejezett sajátsága, melyet minden földmívelő ember azonnal érez, ha ásóját a földbe nyomja; ellenkezőleg a hányt földhöz bizonyos lazaság elévülhetetlen ismejelül tapad, azt év-ezredek sem kezdik elenyészteni legkevésbé sem. Az elevenföld e sajátságát egészen eltérő körülmények között vette fel, ugyanis a halomképző homok és agyag-részek víz födél alatt rakodtak egymásra, szemhez ért közvetlenül, sőt a víz eltávolodása után erősen összetapadtak, míg a mesterségeseknél e földszemek között levegő maradt, mely az összeállási erőnek egy a levegőn legyőzhetlen akadályt gördít a megszilárdulásra.

3. A természetes halmok lévén az öregebbek, valószínű, hogy azok költötték fel az emberben a gondolatot, mesterségeseket emelni.”

Egy évvel később, szintén az MTA Értesítőjében jelent meg egy összefoglaló Szabó József „Újabb kutatási eredmények a halmok körül” című előadásáról. Ebben már a természetes halmok kialakulásáról is ír:

„A halmok világosszinü anyaga tehát nem az, melyből a lapály áll, azt ennél fogva a lapályból venni teljes lehetetlenség lett volna. Anyaguk ugyanazon korból való melyben a Duna-Tisza vízválasztója áll, s melybe mostani folyamrendszerünket bevájódva találjuk. A negyedkori felsík hol homokból hol löszből áll, s egyik a másikba nyelvekben s szabálytalan félszigetek alakjában nyomúl be. A mostani folyamrendszer kiképződése alatt a negyedkori felsíkon lejt képződött a folyammedrek felé, s e lejtekből egyes részek szigetenként elszakadtak, s minthogy a víz ereje helyenként nagyobb, helyenként kisebb volt, a csendesebb működés helyén a negyedkori anyag vízalatti zátonyként megmaradott, s abból a körülmények számtalan esélyei szerint a legkülönfélébb kúp, gerincz, hát, sőt sáncz alak jött létre, melyet ember módosított, azt meredekebbé vagy magasabbá téve, de a már meg volt geológiai alapon. S e szerint a vaskúti halmok, földtanilag szólva nem egyebek, mint az árvízi lapály területéből kiemelkedő negyedkori szigetek.”

A térkép a csurgói hét sírhalom viszonylag szűk környezetének – elsősorban a sírhalmokhoz vezető útnak – a domborzatát és a sírhalmok elhelyezkedését mutatja. A domborzat meredekségét sraffozással jelezte. A térkép érdekessége, hogy az „Éjszak”-i irányt nem a lap teteje mutatja, attól körülbelül 45 fokban eltér.

Babinszki Edit

(Megjelent az *Élet és Tudomány* 2020/44. számában.)